

Λεωνίδας Βατικιώτης

Η παγκοσμιοποίηση και οι διαδηλώσεις στην Πράγα

«Ο κόσμος έχει αποκτήσει μία νέα γενιά διαμαρτυρίας, η οποία τώρα έχει φτάσει στην Πράγα», έγραφε η βρετανική εφημερίδα *Independent* στις 19 Σεπτεμβρίου, ημέρα έναρξης της 55ης Κοινής Συνόδου του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Το άρθρο συνέχιζε περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά του κόσμου που διαδήλωνε στην τσέχικη πρωτεύουσα. Δεν πρόκειται «μόνο για βετεράνους από τις κάθε λογής αντικαπιταλιστικές εκστρατείες, αλλά για πάρα πολλούς που ασκούν ακριβοπληρωμένες εργασίες λευκών κολάρων», διαπίστωναν με προφανή έκπληξη οι δύο συντάκτες της βρετανικής εφημερίδας.

Η συνέχεια, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τους διαδηλωτές που συγκεντρώθηκαν στην τσέχικη πρωτεύουσα, δεν ικανοποίησε τις προσδοκίες που είχαν δημιουργηθεί. Ο κόσμος που συγκεντρώθηκε στην Πράγα, σίγουρα, ήταν πολύ λιγότερος των διαδηλωτών που κατέκλυσαν την Ουάσινγκτον τον Απρίλιο για να διαδηλώσουν ενάντια στο ΔΝΤ και τον ΟΟΣΑ και το Σιάτλ το Νοέμβριο του προηγούμενου χρόνου, για να διαμαρτυρηθούν ενάντια στην απελευθέρωση του εμπορίου, που δρομολογούσε με τη σχεδιαζόμενη έναρξη ενός νέου γύρου εμπορικών διαπραγματεύσεων ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου.

Η συγκέντρωση διαμαρτυρίας όμως ενάντια στους δύο ιμπεριαλιστικούς οργανισμούς το σημαντικότερο είναι ότι έκλεισε, εξίσου δυναμικά όπως ξεκίνησε, ένα γύρο διεθνών αντιδράσεων με πρωτοφανέρω-

τα χαρακτηριστικά. Η αρχή είχε γίνει το Δεκέμβριο του 1995 στη Γαλλία, όταν στο επίκεντρο της κριτικής βρέθηκε η Συνθήκη του Μάαστριχτ και όλα τα μέτρα αναδιάρθρωσης της οικονομίας και των εργασιακών σχέσεων που προωθούσε η γαλλική κυβέρνηση. Στη συνέχεια, ήταν οι αντιδράσεις ενάντια στην Πολυμερή Συμφωνία Επενδύσεων που προωθούσε ο ΟΟΣΑ και η απεργία των εργαζομένων της Ρενό.

Κοινά χαρακτηριστικά όλων των παραπάνω αντιδράσεων ήταν δύο μείζονος σημασίας γεγονότα. Πρώτον, ότι οι διαδηλωτές έβαλλαν ενάντια στην ασυδοσία των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των κορυφαίων οργανώσεών τους. Του δυναμικότερου δηλαδή τμήματος του κεφαλαίου που ηγείται των στρατηγικών μεταβολών των τελευταίων χρόνων και της επίθεσης ενάντια στα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα της εργατικής τάξης. Και δεύτερο, ότι οι πρωταγωνιστές των αντιδράσεων, για πρώτη φορά τις τελευταίες δεκαετίες, δεν προέρχονται από τμήματα της μισθωτής εργασίας που λόγω των αναδιαρθρώσεων κινδυνεύουν με αφανισμό. Όπως με έμφαση περιγράφει το δημοσίευμα που προαναφέραμε, δεν έχουμε να κάνουμε με ειδικότητες ή κλάδους που μάχονται να αποτρέψουν την απαξίωσή τους από τις μεταβολές στην παραγωγική διαδικασία. Το αντίθετο. Πρόκειται κατά κανόνα για τμήματα της εργαζόμενης πλειοψηφίας, που μόλις δέκα χρόνια πριν ήταν τα χαϊδεμένα παιδιά των θεωριών του τέλους της ιστορίας. Είναι η γενιά που συνέδεσε το επαγγελματικό και κοινω-

νικό της μέλλον με το θρίαμβο του καπιταλισμού και τη διεθνοποίηση του κεφαλαίου στις αρχές της δεκαετίας του '90. Και, αντί για την «επί γης ειρήνη» που της υποσχέθηκαν, βρέθηκε αντιμέτωπη με τη μεγαλύτερη έκρηξη των κοινωνικών αντιθέσεων.

Ας δούμε ένα ένα τα κομμάτια του παζλ, που συνθέτουν το κοινωνικό ναρκωπέδιο στην αυγή της νέας χιλιετίας, τα οποία τροφοδοτώντας την κοινωνική δυναμική των αντιστάσεων ενάντια στην παγκοσμιοποίηση καταδεικνύουν πόσο ψευδελίγραφος είναι ακόμα και αυτός ο όρος.

Τα στοιχεία που δημοσίευσε η Παγκόσμια Τράπεζα το Σεπτέμβριο για την έκταση της φτώχειας, στην Ετήσια Έκθεσή της για την Ανάπτυξη, περιγράφουν ανάγλυφα τη διάψευση των ελπίδων που προαναφέραμε: Περισσότεροι από 1,2 δισεκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο ζουν με λιγότερο από 1 δολάριο την ημέρα, ενώ ο μισός πληθυσμός των αναπτυσσόμενων χωρών επιβιώνει ημερησίως με λιγότερα από 2 δολάρια. Η άνιση κατανομή του παγκόσμιου εισοδήματος χρόνο με το χρόνο εντείνεται. Σήμερα το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού ελέγχει το 80% του ΑΕΠ ή τα 24 από τα 30 τρισεκατομμύρια. Ενώ το εισόδημα των 20 πλουσιότερων χωρών είναι 37 φορές μεγαλύτερο από το εισόδημα των 20 φτωχότερων. Διαπίστωση που επιβεβαιώνει και ο Αμερικάνος νομπελίστας οικονομολόγος Κένεθ Άρου, σε συνέντευξη που παραχώρησε στα ελληνικά μέσα, κατά την πρόσφατη επίσκεψή του στην Αθήνα. «Είναι γεγονός, όταν πάρουμε μακριές χρονικές διάρκειες —π.χ. από το 1900 μέχρι σήμερα— τότε παρατηρούμε μια αύξηση των παγκόσμιων οικονομικών ανισοτήτων».

Οι ευθύνες που έχουν γι' αυτή την κατάσταση το ΔΝΤ και ο ΟΟΣΑ είναι τεράστιες. Έχοντας αναλάβει να χρηματοδο-

τούν προβληματικές οικονομίες που βρίσκονται στο χείλος της οικονομικής καταστροφής, χάριν της εξασφάλισης σταθερότητας του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος, προβαίνουν στο «σωτήριο» έργο τους εάν και εφόσον οι συγκεκριμένες κυβερνήσεις εφαρμόσουν προγράμματα αναδιάρθρωσης των οικονομικών τους, τα οποία περιλαμβάνουν ιδιωτικοποιήσεις, κατάργηση των προστατευτικών φραγμών σε ροές κεφαλαίων και εμπορευμάτων, εξορθολογισμό των δημόσιων οικονομικών με ονομαστικούς στόχους την τιθάσευση του πληθωρισμού, των ελλειμμάτων και των χρεών και πραγματικούς την κατάργηση των κοινωνικών παροχών, την ιδιωτικοποίηση του ασφαλιστικού συστήματος κ.λπ. Επιβάλλουν και επιτηρούν, με άλλα λόγια, την εφαρμογή μίας πλανητικής Συνθήκης του Μάαστριχτ, με εκβιαστικό χαρτί το ρευστό που διαθέτουν.

Η πραγματικότητα όμως είναι ότι στη σύγχρονη οικονομική γεωγραφία το ειδικό βάρος των αναπτυσσόμενων χωρών διαρκώς περιορίζεται. Πρόκειται για τάση που πρωτοεμφανίστηκε τη δεκαετία του '70 και έφτασε στο αποκορύφωμά της μετά την οικονομική κρίση και κατάρρευση του 1997 των τίγρων της Νοτιο-Ανατολικής Ασίας. Το αποτέλεσμα είναι σήμερα, όπως επιβεβαιώνει η Παγκόσμια Έκθεση για τις Επενδύσεις του ΟΗΕ που δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο, από τα 895 δισεκατομμύρια δολάρια που έφτασαν οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις το 1999, τα 645 δισ. να καταλήγουν στις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ευρωπαϊκή Ένωση ή την Ιαπωνία, αφού ξεκινούν προφανώς από τις ίδιες.

Απορροφώντας όμως οι ιμπεριαλιστικές χώρες ή οι υπερεθνικές ολοκληρώσεις τα τρία τέταρτα των παγκόσμιων επενδύσεων, δεν παράγουν μόνο μία άνευ προηγουμένου

πόλωση στον παγκόσμιο ανταγωνισμό, δημιουργώντας από τη μια έθνη-κράτη παρίες της παγκοσμιοποίησης και των ανοιχτών αγορών και από την άλλη υπερσυγκέντρωση των κεφαλαίων στις ιμπεριαλιστικές ζώνες.

Ταυτόχρονα, προκαλείται μία ανάλογη όξυνση στις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στην τριάδα που έχει αναδειχθεί στυλοβάτης της παγκοσμιοποίησης, παρουσιάζοντας το στενό και άμεσο οικονομικό της συμφέρον σαν γενικό καλό και πολύ περισσότερο σαν προοδευτικό φαινόμενο. Μία γέυση των αντιθέσεων πήραμε πέρσι στο Σιάτλ, όταν η επιμονή των ΗΠΑ να ξεκινήσει ένας νέος γύρος εμπορικών διαπραγματεύσεων συνάντησε τη σθεναρή αντίσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ιαπωνίας. Το αποτέλεσμα ήταν να οδηγηθεί σε φιάσκο η συνάντηση, λόγω ακριβώς των αντικρουόμενων συμφερόντων που υπήρχαν στο εσωτερικό της τριάδας. Οι ίδιες αντιθέσεις είναι που ανάγκαζαν και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου να παρεμβαίνει συνεχώς τους τελευταίους δύο μήνες για να αποτραπεί ένας εμπορικός πόλεμος ανάμεσα στην Ευρώπη και την Αμερική, όταν η επιμονή της τελευταίας να επιχορηγεί με δισεκατομμύρια τις εξαγωγικού προσανατολισμού πολυεθνικές της (Μάικροσοφτ, Μπόινγκ κ.λπ.), παρά μάλιστα τα ανά τη γη κελύσματα της να καταργηθούν πάσης φύσης κρατικές επιδοτήσεις, συνάντησε την έντονη αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που διέκρινε τον κίνδυνο να απωλέσουν τα δικά της μονοπώλια μερίδια αγορών και κέρδη.

Συνεπώς η παγκοσμιοποίηση δεν οδήγησε σε μαφασμό τις αντιθέσεις ούτε, πολύ περισσότερο, στη δημιουργία μιας παγκόσμιας και ενιαίας αγοράς. Τροποποίησε και όξυνε προϋπάρχουσες αντιθέσεις ανάμεσα σε κράτη ή σε ιμπεριαλιστικούς υπερεθνι-

κούς σχηματισμούς, ενώ δημιούργησε και νέες στο εσωτερικό των κρατών. Ας δούμε μόνο την εκρηκτική κατάσταση που έχει δημιουργηθεί στον Καναδά, την Ισπανία, το Βέλγιο, την Ιταλία και πρόσφατα μόλις στη Γαλλία.

Φυσικά και θα ήταν ευχής έργο για το κεφάλαιο, και ιδιαίτερα για τα δυναμικότερα τμήματά του, να μπορέσει να ενοποιήσει τις διεθνείς αγορές και να λειτουργεί ανά την υφήλιο όπως λειτουργεί στο εσωτερικό της χώρας απ' όπου προέρχεται.

Το τι έχει να κερδίσει από την κατάργηση των εμπορικών φραγμών και την απεριόριστη ελευθερία δράσης σε όποια χώρα του κόσμου επιθυμεί, αποδεικνύεται ανάγλυφα μέσα από τις σελίδες του περιοδικού *Μπίζνες Γουίκ* της 23ης Οκτωβρίου, που έχει πρώτο θέμα τις επενδύσεις της αμερικάνικης αυτοκινητοβιομηχανίας στη Λατινική Αμερική. Σε λίγα μόλις χρόνια όχι μόνο αμερικάνικες αλλά και άλλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, όπως είναι η Φορντ, η Ντέμλερ Κράισλερ, η Τζένεραλ Μότορς, η Νισάν, η Φιάτ και η Φολκσβάγκεν, μετέφεραν τις παραγωγικές τους δραστηριότητες στη Βραζιλία και το Μεξικό. Αποδεχόμενες μάλιστα να καταβάλλουν ένα υψηλό κόστος εκπαίδευσης και κατάρτισης ανειδίκευτου μέχρι τότε προσωπικού, ενώ στο Ντιτρόιτ για παράδειγμα των ΗΠΑ υπήρχε σε αφθονία τέτοιο προσωπικό, με τελικό ζητούμενο όχι μόνο να εισέλθουν σε μια αναπτυσσόμενη αγορά εκατοντάδων εκατομμυρίων εν δυνάμει καταναλωτών, αλλά κάτι απλούστερο: Να μειώσουν το κόστος παραγωγής. Αν το ωρομίσθιο ενός Γερμανού εργάτη στην αυτοκινητοβιομηχανία φτάνει τα 19 δολάρια, βεβαιώνει το αμερικάνικο περιοδικό, και ενός Αμερικάνου τα 21, στο Μεξικό δεν ξεπερνάει τα 2,6 δολάρια!

Γι' αυτό το λόγο το κεφάλαιο επιθυμεί

να καταργηθούν τα εμπορικά σύνορα και οι δασμολογικοί φραγμοί. Ωστε να μπορεί, συναρτήσει του κόστους, ελεύθερα να επιλέγει σε ποια χώρα θα επενδύσει.

Κι αν αυτό το προνόμιο πρωτίστως αποτελεί φιλέτο στα χέρια των κορυφαίων πολυεθνικών επιχειρήσεων, καθόλου δεν αφήνει αδιάφορες μικρότερου μεγέθους μονοπωλιακές επιχειρήσεις.

Προκαλεί πράγματι εντύπωση η ομοφωνία με την οποία οι κυβερνήσεις όλου του κόσμου υιοθετούν μέτρα απελευθέρωσης των αγορών και φιλελευθεροποίησης του εμπορίου. Το τι έχει να κερδίσει το κάθε εθνικό κεφάλαιο από αυτά τα μέτρα φαίνεται αν εξετάσουμε το παράδειγμα της χώρας μας. Ανοίγοντας τις αγορές της Ελλάδας στα ξένα προϊόντα, αυτόματα έφερε σε άσχημη θέση τους Έλληνες καπιταλιστές. Η αιτία είναι προφανής: λόγω της χαμηλότερης συγκριτικά παραγωγικότητας που έχουν σε σχέση με τους Γερμανούς συναδέλφους τους, δεν είναι σε θέση να τους ανταγωνιστούν. Έτσι βγαίνουν από την αγορά. Είτε χρεοκοπούν είτε εξαγοράζονται.

Για να μη φτάσουν όμως στη θέση να κάνουν λήξη εργασιών, το μόνο όπλο που διαθέτουν είναι να βελτιώσουν την παραγωγικότητά τους. Αν η γερμανική πολυεθνική πουλάει το ίδιο προϊόν που διαθέτει και ο Έλληνας καπιταλιστής σε χαμηλότερη τιμή, ή στην ίδια τιμή ένα προϊόν που είναι κλάσεις ανώτερο, ο Έλληνας καπιταλιστής δεν έχει άλλη δυνατότητα από το να συμπίσει τις τιμές του. Δεδομένου ότι τα κέρδη του μακροπρόθεσμα τουλάχιστον μένουν στο απυρόβλητο, τι άλλο μπορεί να κάνει από το να αυξήσει το βαθμό εκμετάλλευσης της εργατικής του τάξης;

Υπάρχουν όμως και Έλληνες καπιταλιστές που, λόγω των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που έχουν ή που αποκτούν μέσω

της παραπάνω διαδικασίας απέναντι σε άλλους συναδέλφους τους από το άνοιγμα των συνόρων, βγαίνουν κερδισμένοι. Αυτοί μάλιστα, απέναντι στους οποίους υπερτερεί το ελληνικό κεφάλαιο, δεν κατοικοεδρεύουν μόνο στη Βουλγαρία, αλλά και στη Γαλλία και στη Γερμανία. Ας δούμε τη διείσδυση του ελληνικού κεφαλαίου, όχι μόνο στα Βαλκάνια, αλλά και σε αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές χώρες.

Έτσι η φιλελευθεροποίηση του εμπορίου δεν είναι μια διαδικασία που δημιουργεί κερδισμένους από τη μεριά των αναπτυσσόμενων χωρών που έχουν κατά βάση την έδρα τους οι εξαγωγικοί προσανατολισμού πολυεθνικές επιχειρήσεις, και χαμένους, οι οποίοι βρίσκονται στις περιφερειακές χώρες της παγκόσμιας αγοράς. Κατ' αρχήν επιδεινώνει τους όρους εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης, προσφέροντας σε εθνικά κεφάλαια τη δυνατότητα να αναβαθμίσουν τη θέση τους στον παγκόσμιο ανταγωνισμό, αξιοποιώντας ακριβώς αυτό το μέσο.

Ένα επιπλέον παράγωγο του ανοίγματος των αγορών και της όξυνσης του ανταγωνισμού σε όλα τα μήκη και πλάτη της υφηλίου είναι και οι διαδικασίες συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης του κεφαλαίου. Το άνοιγμα των αγορών, εξοστρακίζοντας τμήματα του κεφαλαίου που είναι αδύναμα να ανταπεξέλθουν στον ανταγωνισμό, επιτείνει τον κεφαλαιακό ανταγωνισμό και οδηγεί στη συγκέντρωση και συγκεντροποίηση της παραγωγής σε ολοένα λιγότερους πολυεθνικούς ομίλους. Αυτοί που αναμφισβήτητα χάνουν από τη διαδικασία συγκέντρωσης του κεφαλαίου είναι οι εργαζόμενοι. Ας δούμε την εξαγορά της Τεξάκο από τη Σεφρόν στα μέσα του Οκτωβρίου. Δύο επιχειρήσεων καθ' όλα κερδοφόρων που συμφώνησαν στην εξαγορά, προκειμένου να μειώσουν το εργατικό

κόστος. Παρά λοιπόν την αύξηση κερδών της τάξης του 500% που κατέγραψε η Σεβρόν σε ένα χρόνο, το αποτέλεσμα ήταν να απολυθούν 4.000 εργαζόμενοι!

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η έλξη που ασκεί η πάλη κατά της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης και των διεθνών οργανισμών της στα καλοσυνεβόμενα τμήματα της εργατικής τάξης και τα λευκά κολάρα της Νέας Οικονομίας έχει μία αντικειμενική βάση: Τη θέση της ίδιας της εργατικής τάξης και των πιο πρωτοπόρων μάλιστα τμημάτων της στην παραγωγή, που είναι διεθνοποιημένη όσο ποτέ άλλοτε. Βρίσκει μάλιστα γόνιμο έδαφος να αναπτυχθεί στο έδαφος των οξυνόμενων αντιθέσεων ανάμεσα στα διαφορετικά τμήματα του κεφαλαίου.

Σε κάθε περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με ένα νέο και ελπιδοφόρο κίνημα. Η αμερικάνικη εφημερίδα *Wall Street Journal*, λίγες μέρες αφότου άρχισε η σύνοδος του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας στην τσέχικη πρωτεύουσα, υποστήριζε ότι το κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση αντιμετωπίζει τους διεθνείς οργανισμούς όπως ακριβώς το κίνημα της δεκαετίας του '60 αντιμετώπιζε το αμερικάνικο Πεντάγωνο. Στη συνέχεια μάλιστα παρέθετε τις ομοιότητες των στρατοκρατών του παρελθόντος με τους 1.100 μισθοφόρους οικονομολόγους που σταβλίζει σήμερα το ΔΝΤ στις τάξεις του. Οι ομοιότητες είναι πασιφανείς.

Όπως πασιφανής είναι και η ανησυχία από το γεγονός ότι οι στρατοκράτες, πολιτικά, όχι απλώς κατάφεραν και επιβίωσαν παρά την κριτική των κινημάτων διαμαρτυρίας της δεκαετίας του '60 και του '70, αλλά δεν άργησαν να πάρουν και τη ρεβάνς τους.

Τα μεγαλύτερα ερωτήματα συνεπώς, που από τώρα οφείλει να απαντήσει ο μαχόμενος μαρξισμός, αφορούν στο βάθος και στο περιεχόμενο της κριτικής που

ασκείται απέναντι στην παγκοσμιοποίηση και στο χαρακτήρα των κινημάτων που τόσο δυναμικά και απρόβλεπτα αναπτύσσονται.

Πρώτο σημείο που κατά τη γνώμη μας ξεχωρίζει είναι η αντιμετώπιση της διεθνοποίησης της δράσης του κεφαλαίου όχι σαν ένα αυθύπαρκτο γεγονός, ούτε σαν η γενεσιουργός αιτία των ποιοτικών αλλαγών της τρέχουσας περιόδου. Η πέραν των εθνικών συνόρων εξάπλωση του κεφαλαίου μπορεί αναμφισβήτητα να αποτελεί νέο γνώρισμα, δεν παύει όμως να είναι μία πράξη. Ουσιαστικότερα ποιοτικά γνωρίσματα του νέου σταδίου ανάπτυξης και κρίσης του σημερινού τρόπου παραγωγής είναι η υπαγωγή στις κεφαλαιοκρατικές σχέσεις αναπαραγωγής όλο και περισσότερων τομέων της οικονομίας και η εμφάνιση της εκμετάλλευσης στο εσωτερικό των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικά χωρών. Εργαλείο σε αυτή τη διαδικασία είναι η εφαρμογή ενός νέου μίγματος εκμετάλλευσης, που συνδυάζει την απόσπαση σχετικής και απόλυτης υπεραξίας. Τα πιο επιθετικά τμήματα του κεφαλαίου και οι κορυφαίες επιχειρήσεις, υπόδειγμα κερδοφορίας, που φιγουράρουν στη λίστα του περιοδικού *Fortune*, διακρίνονται πρωτίστως για την ικανότητά τους να αποσπούν υπεραξία επιμηκύνοντας την εργάσιμη ημέρα και ελαστικοποιώντας τις εργασιακές σχέσεις, δίπλα φυσικά στις μεθόδους απόσπασης σχετικής υπεραξίας που επιτρέπουν οι τεράστιες επενδύσεις σε σταθερό κεφάλαιο. Η αμερικάνικη οικονομία καταγράφει διαρκή ρεκόρ ανάπτυξης, αφού κατάφερε πρώτα να διαθέτει το παγκόσμιο ρεκόρ στις ώρες απασχόλησης του εργατικού δυναμικού της. Εάν λοιπόν με αυτά τα μέσα καταφέρουν και γίνουν ανταγωνιστικές οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, θα μπορούσαν να αναμετρηθούν στα διεθνή τερέν.

Δεύτερο σημείο, σε συνέχεια του προηγούμενου, είναι η σύνδεση του διεθνικού αγώνα με τον εθνικό υπό την πολιτική ηγεμονία του νέου εργατικού κινήματος. Η συγκέντρωση της Πράγας απογοήτευσε τους διοργανωτές της, γιατί απλώς δεν παραβρέθηκαν παρά ελάχιστοι Τσέχοι, ενώ αν η μαζικότητα των διαδηλώσεων του Σιάτλ ακόμη και σήμερα προκαλεί δέος είναι γιατί η αμερικάνικη εργατική συνομοσπονδία AFL-CIO οργάνωσε τεράστια καραβάνια με κατεύθυνση το Σιάτλ απ' όλες τις γωνιές των ΗΠΑ. Το κρισιμότερο σημείο όμως αφορά στην πολιτική κατεύθυνση. Η υπαγωγή στο κεφάλαιο όλο και περισσότερων τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας στο πλαίσιο του ολοκληρωτικού καπιταλισμού, πολύ φυσιολογικά γεννάει ποικίλες και αυθόρμητες αντιδράσεις, που έχουν την τάση να μένουν στο μερικό αναπαράγοντας την πολυδιάσπαση και τον κατακερματισμό. Τα αποτελέσματα ήταν τραγικά για την αποτελεσματικότητα αυτού του κινήματος, όταν έκανε σημαία του τις ενδοκαπιταλιστικές αντιθέσεις.

Ας θυμηθούμε τις φαιδρές εικόνες από το Σιάτλ που γυναικείες οργανώσεις διαμαρτύρονταν ενάντια στα εργατικά συνδικάτα, ή τις οργανώσεις του Τρίτου Κόσμου που κατήγγελλαν τον καταναλωτισμό των εργαζομένων του Πρώτου. Το κεφάλαιο εμπέδωσε τα συμπεράσματά του πολύ σύντομα, δίνοντας το χρίσμα της πολιτικής ηγεμονίας στις κινητοποιήσεις της Ουάσιγκτον τον Απρίλιο στην AFL-CIO, που ως κύριο αίτημα είχε να μην ενταχθεί η Κίνα στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου για να μην πιεστούν τα ημερομίσθια των Αμερικάνων εργαζομένων!

Συνεπώς όρος για να υπάρξουν και στο μέλλον και πολύ περισσότερο να επιβεβαιώσουν τις καλύτερες ελπίδες που δημιούργησαν με τη γέννησή τους τα κινήματα κατά της παγκοσμιοποίησης, είναι να συνδεθούν με τον αγώνα της εργατικής τάξης που αναπτύσσεται σε κάθε χώρα και να αποκτήσουν πολιτική στόχευση, δίνοντας σάρκα και οστά στις αντικαπιταλιστικές διακηρύξεις και καταγγελίες.